

Gülfer
Hatun'un
mezar taşı

GÜLHANE HATT-I HÜMÂYUNU

1839'da Mustafa Reşid Paşa tarafından Gülhane'de okunan ve Tanzimat devrini başlattığı için Tanzimat Fermanı da denilen Sultan Abdülmecid'in fermanı (bk. TANZİMAT).

GÜLHANE KASRI

Topkapı Sarayı kompleksine dahil günümüze intikal etmemiş kasır.

rılmalıdır. Nitekim Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde Gülfer Hatun'la ilgili hayli belge vardır (*Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu*, II, 175). Yenişehir Karahisari'nda 928'de (1521-22) ve Manisa'da 930'da (1523-24) çeşmeler yaptıran Gülfer Hatun'un tarihî kimliği de ayrıca incelenmelidir.

Caminin yanındaki mermer su teknelelerinden biri, 1285 (1868-69) yılında Duhanlı Hacı Ahmed Ağa tarafından karısı Fatma Hanım'ın ruhu için vakfedilmiştir. Diğer bir mermer su haznesi ise sevabı bütün müminler ve şehidlerin ruhuna vakfedilerek 1290'da (1873) konulmuştur.

Gülfer Hatun Camii esas mimari görünüşünü XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki ihyası sırasında kaybetmiştir. Bugün dikkdörtgen planlı, üstü kiremit kaplı ahşap çatı ile örtülü, gösteriş olmayan bir yapı halindedir. Ancak duvarlardaki sıvalar raspa edilecek olursa belki ilk yapısından izler bulmak mümkün olabilir. Şimdiki görünümüyle bir sanat değeri taşımayan minaresi de geç dönemde değişikliğe uğradığından külâhı küçük bir kubbe biçimindedir.

Mimar Sinan'ın yaptığı eserlere dair tezkirelerde adına rastlanan ve caminin yanında veya yakınında olduğu tahmin edilen Gülfer Hatun Medresesi aynı yangında harap olmuş ve ihya edilmediğinden ortadan kalkmış olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

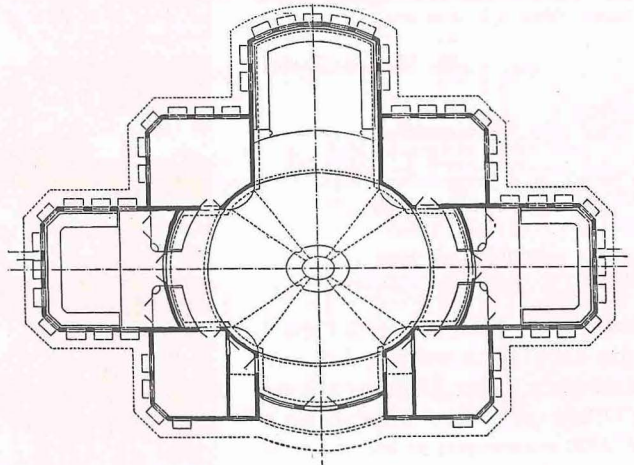
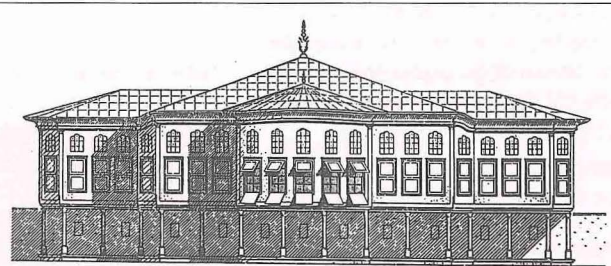
BA, Mütferrika, *Defter*, nr. 250; Sâî, *Tezki-retü'l-ebniye*, s. 35, 99, nr. 55; Ayvansarayî, *Hâdîkatü'l-cevâmi'*, II, 205; Mehmed Râîf, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 70-71; Ahmed Refik [Altınay], *Kadınlar Saltanatı*, İstanbul 1332, I, 89-90; *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu*, İstanbul 1940, II, 175; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 154-157; Uluçay, *Padişahların Kadınları*, s. 37-38; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 337; Tarkan Okçuoğlu, "Gülfer Hatun Camii", *DBİst.A*, III, 438; "Gülfer Hatun Medresesi", a.e., VIII, 170.

SEMAVİ EYİCE

Gülhane Kasrı'nın ne zaman yapıldığı kesin biçimde tesbit edilememekte, ancak mimarisine ve süslemesine hâkim olan barok üslup, II. Mahmud döneminin başlarına tarihlenmesi gerektiğini düşündürmektedir. O yıllarda Osmanlı Devleti bünyesindeki ıslahat ve Batılılaşma hareketlerinde odak noktasını ordunun teşkil etmesi ve Gülhane Meydanı'ndaki spor faaliyetlerinin yerini askerî tâlim ve resmiyeçitlerin alması ile kasrın yaptırılması arasında bir ilişki kurmak mümkündür. Nitekim inşaatın, Yenicheri Ocağı'nın lağvedildiği 1826 yılında gerçekleştirildiğine dair bazı kayıtlara rastlanmaktadır. Sultan Abdülmecid, Tanzimat dönemini başlatan Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun 3 Kasım 1839'da Sadrazam Mustafa Reşid Paşa tarafından okunması törenini bu kasırdan takip etmiştir.

Sultan Abdülaziz'in 1865 yılında civarındaki diğer kasırlarla birlikte yıktırdığı Gülhane Kasrı'nın mimarisi Sedat Hakkı Eldem tarafından, içini ve dışını gösteren gravür ve sulu boya türünden gör-sel belgelerle bazı duvar kalıntılarına dayanılarak restitüe edilmiştir. Osmanlı sivil mimarisinde yaygın olan orta sofalı plan tipine sahip yapıda dört eyvanlı eski divanhâne şeması uygulanmış ve merkezî sofa barok üslubun etkisi altında beyzî biçimde tasarlanarak (bk. DİVAN-

Gülhane
Kasrı'nın
plan ve cephe
restitüsyonu
(Eldem,
resim 357)

HÂNE) eyvanlar da sofanın hattına paralel kavisli duvarlarla sınırlandırılmıştır. Kasrın girişi batı yönündeki eyvanın ekseninde yer almakta ve mekânların bu eksene göre kusursuz bir simetri içinde yerleştirilmiş olduğu görülmektedir. Yanları birer helâ-abdestlik birimi tarafından kuşatılan girişin bulunduğu batı eyvanı ile kuzey ve güney yönlerindeki yan eyvanların derinliği nisbeten az tutulmuş, buna karşılık Gülhane Meydanı'na doğru cepheden ileri taşan doğu eyvanı çok daha büyük tasarlanmıştır. Eyvanların aralarına, ayrıca kuzey ve güneydekilerin arkalarına toplam altı adet oda yerleştirilmiştir. Bu odaların köşelerini pahlamak suretiyle yapı kitlesinin yumuşatılmış olduğu dikkati çeker.

Kasrın içini gösteren sulu boya bir resimde, sofayı örten ahşap beyzî kubbenin eyvanların aralarına rastlayacak şekilde dilimli olduğu, eteğinin de eyvanlara açılan kesimlerde dalgalı tasarlandığı ve püsküllü bir kornişle bezendiği farkedilmektedir. Sedat Hakkı Eldem'in restitüsyonuna göre, Osmanlı mimarisinin geleneksel düzenine uygun biçimde çift sıralı yerleştirilen pencerelerden alt sıradakiler dikdörtgen söveli, üst sıradakiler kemerli olup alttakiler iki bölümlü kepenklerle, üsttekiler ise revzen-i menkûşlarla donatılmıştır. Sofa kubbesini gizleyen kurşun kaplı kırma çatının tepesine iri bir alem oturtulmuştur. Cep-heler içbükey profilli kısa bir saçakla son bulmaktadır; saçak hattı, Gülhane Meydanı'na bakan doğu cephesinin orta kesiminde "S" biçimi bir kıvrılma ile yükseltilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1973, II, 399-402; a.mlf. — Feridun Akozan, *Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma*, İstanbul 1982, IV, 14; M. Baha Tanman, "Gülhane Kasrı", *DBİst.A*, III, 438-439.

M. BAHANANMAN

GÜLISTÂN

(گلستان)

Sa'dî-i Şîrâzî'nin
(ö. 691/1292)

ünlü Farsça eseri.

Salgurlu hânedanından Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî adına 656'da (1258) kaleme alınmıştır. Gerek kendi türü (makāme*) içinde gerek sanat değeri bakımından taklit edilemeyen bir eser olan *Gülistân* münâcât, na't ve yazılış sebebinin

anlatan bir önsözden sonra padişahların hal ve hareketlerini, dervişlerin ahlâkını, kanaatin faziletini, susmanın faydalarını, aşk ve gençliği, güçsüzlük ve ihtiyarlığı, terbiyenin etkisini ve sohbet düzenlenmiştir. Bölümler, çok defa günlük hayatta karşılaşılan olaylar dikkate alınarak bunlardan ahlâkî ve edebî sonuçlar çıkarılabilen hikâyeler, nükteler ve beyitlerle süslenmiştir. Ancak bu hikâye ve nüktelerin her zaman bölümlerin muhtevası ile bağdaştığı söylenemez.

Farsça ve Arapça şiirler yanında âyet, hadis ve atasözlerine de yer verilen eserde Sa'dî, Abdullah-ı Ensârî'nin, *Maḳāmât* sahibi Hamîdî'nin, *Kelîle ve Dimne* mütercimi Ebû'l-Meâlî Nasrullah-ı Münşî'nin secili üslûbunun etkisi altında kalmakla birlikte bunları daha yumuşatarak ve bir ölçüde sadeleştirmek suretiyle kendine has bir nesir üslûbu meydana getirmiştir.

Yazıldığı tarihten itibaren büyük rağbet gören *Gülistân*'ın dünya kütüphanelerinde binlerce yazma nüshası bulunmaktadır. İlk olarak Latince tercümesiyle birlikte G. Gentius tarafından yayımlanan eserin (Amsterdam 1651), İslâm dünyasında matbaanın kurulduğu ülkelerde sayısı birkaç yüzü aşan baskıları yapılmıştır (Hânâbâ, IV, 4282-4292).

Gülistân ilk defa 793'te (1391) Seyf-i Serâyî tarafından Kıpçak Türkçesi'ne çevrilmiştir. Eserin Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. 1553) bulunan tek nüshasının tıpkı basımı bir önsözle birlikte Feridun Nafiz Uzluk tarafından neşredilmiş (Ankara 1954), A. Fehmi Karamanloğlu, bu nüshanın tenkitli metniyle dizinini 1967 yılında doçentlik tezi olarak hazırlamıştır. Karamanloğlu çalışmasının başında tercüme hakkında daha önce yapılan çalışmaları değerlendirmiş, eserin dil özelliklerini ise bir makale halinde yayımlamıştır ("Seyf-i Sarâyî'nin *Gülistân* Tercümesi'nin Dil Hususiyetleri", *TM*, XV [1968], s. 75-126). Bu makale daha sonra eser ve tıpkı basımıyla birlikte de neşredilmiştir (İstanbul 1978; Ankara 1989).

Gülistân'ın İsbicâbî adlı bir kişi tarafından Çağatay Türkçesi'ne yapılan çevirisi 800 (1397-98) yılında tamamlanmıştır. Eser Mahmûd b. Kādî-i Manyas (haz. Mustafa Özkan, bk. bibl.), Şâhidî İbrâhîm Dede, Şem'î, Sûdî Bosnevî, Aysî Mehmed Efendi, Hevâî-yi Bosnevî, Şeyhülislâm Hocaâde Esad Efendi, Hasan Rızâ Efendi, Babadâgî İbrâhîm Efendi, Ahmed Sâib İzzet (İstanbul 1291), Mehmed Sâid (*Mülistân*, İstanbul 1291/1874), Tayyâr (*Rehber-i Gülistân*, İstanbul 1308), Niğdeli Hakkı Eroğlu (*Gül Suyu*, Niğde

Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân*'ının ilk iki sayfası (İÜ Ktp., FY, nr. 459)

